CZU: 81`276.6:001.2 **DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13352955**

LIMBAJUL SPECIALIZAT INTERDISCIPLINAR: ETIOLOGIE ȘI FUNCȚIONALITATE

Eugenia MINCU

doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, RM
https://orcid.org/0000-0002-3774-2599

Dorina MACOVEI

doctor în filologie, lector universitar
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, RM
https://orcid.org/0000-0002-5345-5725

The etiology and functionality of the specialized interdisciplinary language are the result of the interaction of the fields of knowledge. The need for domain and interdomain denomination imposes the use of metaphors (demetaphorization and remetaphorization), that is, the use of a metaphor-term, by associating it with an image or with a specialized abstract concept (specification of specialized, abstract, or complex concepts). These metaphors come from various fields of knowledge and can be adapted and integrated into a new specialized context, going through semantic changes, being subject to the process of meronymy (part-whole relationship), part of semantic hierarchization, hypo-/hyperonymy.
Keywords: *Specialized intradisciplinary vocabulary, metaphor-term, sum of concepts.*

Metafora este puntea dintre ceea ce știm și ceea ce vrem să știm.
(Warren K. Wake)

Introducere. Metafora nu este nimic altceva decât „capacitatea românilor de a crea, prin intermediul metaforei, o terminologie funcțională, prin intermediul resurselor lexicale proprii", „o modalitate de a transforma un termen popular în termen savant. Metafora ca modalitate de formare a unei terminologii științifice este revelatoarea limbajului specializat *in statu nascendi*" [7, p. 116-128].

Împrumuturile formate în baza rădăcinilor savante (greacă şi latină), prezente în terminologiile cultivate ale limbilor moderne ca metafore inițiale (fr. effacées), sunt totalmente neutralizate, iar sugestia metaforică, preluată din limba de origine (greacă sau latină) este estompată.

Împrumuturile lexicale (științifice), la nivel de diferite limbi moderne, sunt supuse procesului de demetaforizare. Astfel, neologismele terminologice reflectă două procese cronologic distincte: a) metaforizarea realizată în momentul de formare a unei terminologii, prin traduceri din greacă sau latină (cuvânt → metaforă → termen); și b) demetaforizarea termenului științific în limbajele epocii moderne (metaforă → termen). Este

aproape imposibil de a distinge în limba română sensul primar şi accepţiile metaforice ale termenilor formaţi în baza limbilor savante.

Cum ajunge cuvântul termen? Cercetătorii delimitează trei etape în procesul de metaforizare a unui cuvânt [8]. Vom ilustra metamorfoza *cuvânt → metaforă → termen* în baza termenilor-metaforă de origine greco-latină, deoarece e facil a explica metaforele „tocite", formate „prin zilnica tocire" a imaginii [1, p. 21-22].

Etapa I – selectarea cuvântului (limba comună/termen dintr-un domeniu de activitate) în funcţie de anumite criterii translingvistice:

a) **contextul empiric/funcţia comună a două obiecte eterogene** (de ex., *mentor*, *cerber* etc.);
b) **identitatea/coreferinţa** (de ex., *driver*, *torace* etc.);
c) **trăsături distinctive** (de ex., *agarofob*/*agarofobie* etc.).

Etapa a II-a – conceptualizarea. Cuvântul-sursă (de la care se transpoziţionează semnificaţia) reprezintă „un model" de cunoaştere a noţiunii receptoare.

Etapa a III-a – fixarea unității nominative (separarea semantică). Unitatea nominativă nouă deține o „valoare" nominativă independentă (o nouă definiţie), obţine statutul de termen și se integrează în sistemul funcţional terminologic.

Nu întotdeauna termenii-metaforă se înscriu în uzul terminologic. Descoperind *dioxidul de carbon*, olandezul Johannes van Helmont (1577-1644) îl numește *spiritus silvester* „spiritul pădurii", pentru că este emanat în timpul arderii ghindelor de stejar, termen care nu a supraviețuit timpului.

Exemple:

Cuvântul *mentor*, împrumut din franceză, își are originea în limba latină *mentor*, *oris*, *m*, format de la latinescul *mens*, *mentis*, *f* „minte", substantiv polisemantic, având şi sensurile: „gândire", „cuget", „raţiune", „dispoziție", „suflet", „stare sufletească", „curaj", „reprezentare", „amintire", „intenție", „opinie", „concept, viziune". Cuvântul *Mentor*, *oris*, *m*, de asemenea, deține mai multe sensuri: „Mentor, originar din Itaca, fiul lui Alkim, prieten al lui Odiseu", „frate al lui Mnemon", „conducător de oşti", „sculptor", „poet", „vas cioplit, vas sculptat".

Mentor este nume de personaj din epopeea lui Homer, Odiseea. În legendă, acesta este prietenul lui Odiseu, înțelept, credincios şi înțelegător care, în permanență, îi ghidează acțiunile (pașii).

Termenul *mentor* este pus în uz în secolul al XVII-lea cu sensul „sfetnic, înțelept". Ulterior, termenul capătă sensurile „ghid, consilier, profesor care își oferă experiența, cunoştințele altuia". Literalmente, cuvântul *mentor* denumește persoana care ghidează „cu minte" o altă persoană.

Actualmente, termenul *mentor* desemnează „un conducător spiritual, povățuitor, îndrumător; preceptor, educator" – pedagogie, filosofie, psihologie; „plantă pe care se altoiește o ramură de la o plantă tânără, cu scopul de a-i imprima caracterele acesteia" – botanică**.**

Lexemul *cerber* vine din grecescul *kerberos,* cuvânt probabil înrudit cu lexemul *karbarah/ sabalah* „pătat" din limba sanscrită. *Sabalah* era numele unuia dintre cei doi câini ai lui Yama, de obicei reprezentat cu trei capete.

Ulterior, cuvântul latinizată *cerberus (-os), i, m* se referă la „câinele-gardian cu trei capete și coadă de șarpe care străjuia intrarea în împărăția lui Hades”.

Cerber, în mitologia greacă, este monstruosul câine de pază al lumii morților, fiul Echidnei și a lui Typhon. Se presupune că Homer, în lucrarea sa *Odiseea* (aproximativ în secolul al VIII-lea *î.H.*) este primul care folosește acest cuvânt. Totuși, nu există o sursă precisă care să confirme acest lucru, deoarece *Cerber* este prezent în numeroase povești și legende grecești, fiind menționat de mai mulți autori antici.

Poetul Hesiod (secolul al VII-lea *î.H.*) se referă la un animal cu 50 de capete de șerpi, crescute din spate și o coadă de șarpe, care devora pe oricine încerca să evadeze din regatul lui Hades și restricționa intrarea oamenilor vii. Devotat lui Hades, creatura este îmblânzită de Orfeu prin cântecul acestuia, în momentul în care Orfeu vine în împărăția lui Hades pentru a-și întoarce iubita. Într-un alt mit, Heracle, pedepsit de Hera pentru uciderea copiilor săi, este trimis la regele Eurystheus, care îi poruncește să-l aducă pe *Cerber* în lumea celor vii. În *Divina comedie* de Dante Alighieri, acest personaj mitologic este paznic la porțile Infernului.

Cuvântul este atestat în *Dicționarul Oxford al limbii engleze* aproximativ în anul 1386 *d.H.,* cu trimitere la scrierile poetului Geoffrey Chaucer.

Actualmente, termenul este utilizat cu sensurile „animal fabulos imaginat ca un câine cu trei capete, care stătea la porțile infernului și păzea intrarea” – mitologie; (figurat) „paznic sever, exigent” – vocabular fundamental.

Utilizat metaforic (pentru a descrie un control inflexibil și ferm, supraveghere și protecție rigidă), lexemul este susceptibil a fi utilizat în domeniul de securitate cibernetică („sistemele de securitate cibernetică”), în domeniul financiar („control financiar care verifică conformitatea și integritatea unui sistem financiar”) etc.

Cuvântul *driver* este atestat pentru prima dată în limba engleză cu sensul „cel care conduce, șofer” și cu referire la păstorul de vite. Este format prin derivarea sufixală a lexemului *drive* + *-er*.

Se consideră că termenul are la bază verbul englez *drifan* „a conduce, a împinge sau a trage”, care provine din limba proto-germanică *dreibanan* „care se referă la mișcare sau la acțiunea de a împinge”.

Cel mai vechi sens al cuvântului *driver* este „cel care conduce vitele la păscut” sau persoană care păzește și îngrijește oile sau alte animale erbivore, ducându-le la păscut. Ulterior, cuvântul este folosit pentru a descrie acțiunea de a conduce un vehicul sau de a împinge ceva (1150-1500 *d.H.*). În SUA, până în 1796 *d.H., driver* semnifica „supraveghetorul unei bande de sclavi”. În anul 1892, este înregistrat sensul „club de golf pentru a atinge distanțe mari”, iar în anul 1867 – semnificația „scaunul șoferului aflat la volan”.

Odată cu progresul tehnico-științific (secolul al XX-lea), termenul *driver* desemnează „un program intermediar de calculator care leagă sistemul de operare cu un dispozitiv; de ex., o unitate de disc, o placă video, o imprimantă sau o tastatură”, termen utilizat în informatică. Programul *driver* facilitează funcționalitatea sistemului de operare, acesta fiind scutit de înțelegerea anumitor detalii, prelucrate de driver și transmise sitemului de operare.

În Grecia Antică, cuvântul *thorax*, *acis*, *m* avea sensul „armura luptătorului sau platoșa luptătorului”, confecționată din metal, pânză, stofă, care acoperea pieptul soldatului, menită pentru a proteja coșul pieptului, considerat cel mai vulnerabil, deoarece conține organele vitale ale omului.

Concomitent, lexemul avea și sensurile „carapace” sau „coajă”, iar adjectivul *thoracatus*, *a*, *um* arăta calitatea de a fi acoperit de carapace sau de coajă.

Actualmente, cuvântul *torace* (< gr. *thorax*, *icis*, *n*) posedă sensurile: „cavitate în corpul vertebratelor cuprinsă între gât și abdomen, care conține principalele organe ale sistemelor circulator și respirator; coșul pieptului, cavitate toracică, cutie toracică” – terminologia biomedicală; dar și „parte a corpului insectelor de care sunt legate picioarele” – terminologia zoologică.

Termenul *agorofobie* s-a format din elementele grecești *agora* „piața publică sau adunarea cetățenilor în Grecia Antică”, „piaţă supraaglomerată a grecilor” + *fobie*, care derivă din grecescul *phobos* „teamă”. Pieţele greceşti se făceau în spaţiu deschis, public. De aici a generat sensul „teamă iraţională de spaţiile deschise” în terminologia psihiatrică [6].

Aşadar, sistematicitatea limbii este condiţia forte în transpoziţia metaforică (en. conduit metaphor): la nivel de idee (esenţa „obiectului”); la nivel de expresii lingvistice (esenţa „recipientului”); la nivel de comunicare (actul de transmitere). Vorbitorul își transpune ideea (esenţa „obiectului”) în cuvânt (esenţa „recipientului”) și astfel, în comunicare, realizează această transpoziție metaforică – auditorul extrage ideea/„obiectul” din cuvântul „recipient” [5, p. 284-310]. Lingvistul relevă faptul că cel puţin 70% din expresiile uzuale, folosite în limba engleză, sunt metafore.

Referitor la „creativitatea” terminologică, lingviștii menţionează neologia primară (la nivel de limba-sursă în care a fost conceput termenul) și neologia secundară (adaptarea termenului în limbile receptoare) [2]. Neologia secundară implică și transpoziţia strategiei de „recunoaștere” a neologiei primare, deoarece inovaţiile conservă „rădăcinile” din limba/domeniul-sursă.

Funcționalitatea impune la fel clasificarea metaforelor din perspectivă spațială sau orientativă.

Metafora orientativă (metaforizarea la nivel de sistem, după modelul unui alt sistem). Descriind metafora orientativă, George Lakoff și Mark Jonson, în *Metaphors We Live By* [3], se axează pe opoziţiile polare (în special, proiecţia spaţială): „sus” = „jos”, „interior” = „exterior”, „central” = „periferic”, „profund” = „superficial” etc., în baza naturii fizice universale.

Metafore cu polaritatea „jos” = „sus”: *nostalgie* și *pesimism* (= omul este înclinat spre pământ, merge mereu cu capul aplecat) ≠ *optimism* (= ţinută corectă, mers ţanţoș); *stare de boală* (= dorinţa de a sta culcat, apatie) ≠ *stare de sănătate* (= inspiraţie, creaţie); *inconștiență* (= stare de comă) ≠ *conștiență* etc. [4]

Totuși, menţionăm caracterul relativ al metaforelor orientative. În mitologia antică, *Mors* „provoacă somnul de moarte”; polaritatea „jos”≠ *Somnus* „provoacă somnul de odihnă”, „stare de sănătate”, „viață”; polaritatea „sus”. În mitologia romană, Somnus (echivalentul grec – Hypnos) este zeul somnului, fiul Nopții (Nox) și frate cu Moartea

(Mors). În mitologia antică, ambii fraţi, Somnus şi Mors, locuiau lângă râul uitării. Somnus inducea somnul temporar, spre deosebire de Mors care provoca somnul de moarte. Conform mitului, Somnus sălăşluia în lumea subpământeană fără „ca ochii săi să fie aţintiţi spre soare, iar în orele de întuneric pătrundea tiptil în lume şi aducea oamenilor dulcea odihnă". În limba latină, se atestă variantele *somnus*, *i, m* „somn", „moleşeală", iar cu sens figurat, „noapte" şi *somnium*, *i*, *n* „somn", „visuri în timpul somnului", „cel care interpretează visuri/cititor de visuri", dar şi „imaginaţii", „aberaţii, aiureli".

În limba română, cuvântul *somn* desemnează „starea fiziologică normală şi periodică de repaus a fiinţelor, necesară redresării forţelor, caracterizată prin încetarea totală sau parţială a funcţionării conştiinţei, prin relaxare musculară, prin încetinirea circulaţiei, a respiraţiei şi prin vise; starea celui care doarme". Cuvântul omonim *somn* denumeşte „peştele teleosteean răpitor cu corpul lung, fără solzi, lăţit în partea dinainte, cu capul turtit, cu gura armată de dinţi puternici şi cu mustăţi lungi (Silurus glanis)".

Metafore cu polaritatea „sus": *Reanimare.* Lexemul *reanimare* este un împrumut din limba franceză *réanimer* „a aduce din nou la viaţă, a reînsufleţi, a resuscita". Termenul îşi are originea în limba latină, fiind alcătuit din segmentul *re* „din nou, după, împotriva" şi din cuvântul latin *anima*, *ae*, *f* „suflet". În limba latină, cuvântul *anima*, *ae*, *f* este asociat cu aerul, conform credinţei că sufletul nu este nimic altceva decât aerul pe care îl respiră omul; deci, ulterior, sufletul este asociat cu respiraţia omului, fiind considerat „purtător al vieţii". Verbul latin *animo*, *āre*, printre multele semnificaţii, mai deţine şi sensurile „a da viaţă", „a da suflet", „a sufla".

Cuvântul, în primul rând, este parte a terminologiei medicale şi defineşte procedeele terapeutice folosite în vederea restabilirii funcţiilor vitale ale organismului, după constatarea morţii clinice a pacientului.

În limba română, termenul *reanimare* înseamnă: „revenire la viaţă" – utilizare interdomenială în expresii metaforice de tipul *reanimare politică*, *reanimare familială*, *reanimare ecologică* etc.; „procedeu terapeutic folosit în vederea restabilirii funcţiunilor vitale ale organismului (respiraţia şi circulaţia) când acestea au încetat", „operaţia prin care un bolnav este readus la viaţă prin folosirea unor procedee speciale", „secţie a unui spital specializată în realizarea reanimării" – medicină.

Metafore cu polaritatea „jos": Termenul *nostalgie*, care are la bază cuvântul compus < gr. *nostos* „întoarcere acasă" + < gr. *algos* „durere, suferinţă", creat în secolul al XVII-lea. Iniţial, termenul desemna „dorul de casă" (= anxietatea) al mercenarilor elveţieni, care luptau departe de casă. Actualmente, lexemul nostalgie se referă la „un sentiment de tristeţe, de melancolie provocat de dorinţa de a revedea un loc drag, o persoană apropiată sau de a retrăi un episod din trecut, o dorinţă (plină de regrete) pentru ceva greu de realizat" [4, p.48].

Concluzii: Etiologia şi funcţionalitatea limbajului specializat interdisciplinar derivă din interacţiunea diferitelor domenii de cunoaştere. Pentru a denomina concepte specializate, este necesară utilizarea metaforelor, care implică asocierea unui termen cu o imagine sau un concept abstract. Aceste metafore pot fi preluate din diverse domenii şi adaptate într-un context nou, suferind modificări semantice şi fiind integrate în ierarhia semantică prin procesul de meronimie. Funcţionalitatea dictează clasificarea metafore-

lor din perspectiva spațială (sau orientativă), iar polaritatea „sus”≠ „jos” implică metafore care exteriorizează stări fizice, emoționale, atitudini etc. Astfel, limbajul specializat beneficiază de o diversitate de metafore care facilitează înțelegerea și comunicarea în diferite domenii de cunoaștere. În explicarea fenomenului dual de metaforizare/demetaforizare sunt susceptibili termenii formați în baza rădăcinilor savante greco-latine.

Notă: Articolul este elaborat în cadrul Subprogramului instituțional de cercetare cu cifrul 0100301: *Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică* (2024-2027).

Referințe bibliografice:

1. DUMISTRĂCEL, Stelian (1980) – *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 261 p.
2. HUMBLEY, John (1988) – *Comment le français et l'allemand aménagent la terminologie de l'informatique*, *Banque des Mottes*. Paris: CILF, p. 85-148.
3. LAKOFF, George, JOHNSON Mark (2003) – *Metaphors We Live By.* Chicago: University of Chicago Press, 256 p.
4. MINCU, Eugenia et al. (2023) – *Didactica metaforei. Mic dicționar român-englez de termeni metaforă.* Chișinău: Editura Epigraf, 328p.
5. REDDY, Michael J. (1979) – *The conduit metaphor: A case of frame conflict in our language about language*. În: *Andrew Ortony (ed.)*. *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press, p. 284–310.
6. RUSU, Valeriu (2010) – *Dicţionar medical. Ediţia a IV-a revizuită şi adăugită*. Bucureşti: Editura medical, 2064 p.
7. TOMA, Elena (1986) – *Sur la formation de la terminologie medicale-biologique en roumain (XVIIIe-XIXe siecles)*. În *Rumänistik in der Diskussion*. G.Narr, pp. 116-128.
8. ЛАПИНЯ, Э. А (1988) – *Метафора в терминологии микроэлектроники*. В: *Метафора в языке и тексте.* Москва: Наука, с. 134-145.